

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
Антощенкої Віталіни Віталіївни на тему «Інноваційний розвиток підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою: теорія, методологія, практика», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)**

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з напрямками науково-дослідних робіт. Тваринництво є однією з ключових сільськогосподарських галузей в економіці України. Проте на сьогоднішній день вітчизняний аграрний бізнес недостатньо уваги приділяє саме цьому напрямку. Об'єктивно, тут можна виділити декілька причин: низька рентабельність окремих напрямів тваринницької галузі, залученість у процес виробництва впродовж всього року, нестабільність ринку тощо. В той же час, за умови впровадження комплексних інноваційних рішень, тваринницька галузь може бути високорентабельною та конкурентоспроможною. Прикладом слугують провідні свинарські та птахівничі компанії, які в сучасних умовах розвитку економік забезпечують їх власникам додаткові прибутки. Відповідно, прогресивний аграрний бізнес може розглядати можливості як самостійного ведення тваринницького напрямку на основі інтенсивних технологій так і комплексного поєднання з галуззю рослинництва чи інших сфер аграрного виробництва. Пошуку нових рішень в управлінні інноваційним розвитком підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою і присвячена робота Антощенкої В.В., що і підтверджує актуальність її дослідження.

Актуальність представленої роботи підтверджується тим, що вона виконана в межах комплексної науково-дослідної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка згідно з темами «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.) та «Системи управління конкурентоспроможністю аграрної продукції в умовах глобалізації аграрних ринків» (номер державної реєстрації 0119U001387, 2019-2021 рр.), де автором надано підхід до комплексної оцінки соціальної відповідальності суб'єктів органічного аграрного виробництва, визначено передумови розвитку експортного потенціалу та інтеграції українського молокопродуктового сектору в міжнародну економіку, сформовано концепцію управління економічною безпекою аграрних підприємства та організаційно-економічного механізму оптимізації виробничої структури господарства.

2. Ступінь обґрунтування і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. В дисертації автор отримав нове вирішення наукової проблеми розробки інструментарію управління інноваційним розвитком підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою.

В роботі уточнено поняття «продовольча безпека» в системі економічних категорій; розроблено систему менеджменту продовольчою безпекою аграрного підприємства; сформовано концепцію управління економічною безпекою аграрних підприємств; представлено організаційно-економічний механізм оптимізації виробничої структури господарства; сформовано структуру інституційного середовища забезпечення продовольчої безпеки; запропоновано підхід до комплексної оцінки соціальної відповідальності суб'єктів органічного аграрного виробництва; обґрунтовано методичний підхід до визначення рівня продовольчої безпеки молочного скотарства в Україні; встановлено основні передумови розвитку експортного потенціалу та інтеграції українського молокопродуктового сектору в міжнародну економіку; розроблено методичний підхід до активізації інноваційно-технологічних чинників конкурентоспроможності підприємств тваринництва; обґрунтовано методичне забезпечення розширеного відтворення галузі тваринництва як базового елемента досягнення продовольчої безпеки; сформовано організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі дотримання продовольчої безпеки; розроблено організаційне забезпечення маркетингової політики аграрних підприємств; сформований інструментарій маркетингового аналізу; уточнено сутність поняття логістики сучасного підприємства тваринництва.

У роботі дисертантом вдало поєднано традиційні і сучасні методи дослідження з використанням інструментів економіко-математичного моделювання, що підтверджує обґрунтованість та достовірність отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій. Зокрема, використано такі методи дослідження: поєднання історичного і логічного – для аналізу генезису системи управління продовольчою безпекою та представлено підходи до її типології; аналізу та синтезу – для аналізу умов, факторів та механізмів дотримання продовольчої безпеки; діалектичного методу – для розробки методики оцінювання безпечності сільськогосподарських товарів та продуктів їх переробки; методи індукції та дедукції – для формування інструментального наповнення реалізації програм продовольчої безпеки в аспекті забезпечення ринку аграрною продукцією; наукової абстракції – для створення механізмів забезпечення параметрів безпечності на аграрному ринку; аналізу тренду – для прогнозування трансформації інструментального наповнення продовольчої безпеки; PEST-аналіз та SWOT-аналіз – для визначення шляхів адаптації України до зміни трендів розвитку світової економіки; функціонального моделювання процесів з використанням VRwin – для розроблення методичного підходу до визначення рівня продовольчої безпеки молочного скотарства; методу формалізації – для розробки організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва..

3. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Основні положення дисертаційної роботи Антощенкової В. А. достатньо висвітлені в опублікованих за темою дисертації 63 наукові праці загальним обсягом 48 друк. арк., в тому числі: 1 одноосібна монографія, 8 розділів у монографіях, 1 навчальний посібник, 26 наукових статей у вітчизняних фахових виданнях з економічних наук, 4 статі у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 23 публікації в інших виданнях..

Автореферат дисертаційної роботи відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та повною мірою відображає її основні положення.

В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих дисертантом як таких, що містять елементи наукової новизни. Характер видань і зміст опублікованих наукових праць відповідають вимогам МОН України щодо повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Слід відмітити, що дисертаційна робота відзначається логічністю, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків. Вона містить достатню кількість рисунків та таблиць, що подано як безпосередньо в основній частині дисертації, так і винесено в додатки.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Узагальнюючі основні висновки і результати дисертаційного дослідження, а також особистий внесок дисертанта у вирішення обраної наукової проблеми розробки інструментарію управління інноваційним розвитком підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою, можна зазначити, що наукову новизну становлять такі положення дослідження.

Вперше розроблено систему менеджменту аграрного підприємства, яка має кооперуватися з механізмами управління продовольчою безпекою мезо- та макрорівня, відповідаючи на інституційні впливи зовнішнього середовища на мотиваційну складову формування стратегії ринкової поведінки, яка своєю чергою має відповідати трендами змін філософії господарювання і зосереджуватися на заходах організації виробництва шляхом впровадження інновацій із відповідним рівня екологічної відповідальності (органічне землеробство, біодинамічне землеробство, біоінтенсивне мініземлеробство, екологічне сільське господарство, усталене сільське господарство з низькою ресурсомісткістю, регенеративне сільське господарство, точне землеробство), що дозволить вирішити завдання продовольчої безпеки на всіх рівнях;

Вперше надано структуру інституційного середовища забезпечення продовольчої безпеки за критерієм суб'єктності як сукупності організаційно впорядкованих суб'єктів, що реалізують елементи комплексу програм продовольчої безпеки в рамках іманентної функціональної спрямованості, де ядром механізму забезпечення продовольчої безпеки виступають органи законодавчої і виконавчої влади та неурядові організації з функціями цілепокладання і контролю, а також підприємства АПВ, що створюють об'єктивну основу для повноцінного споживання агропродукції та роблять її

територіально та фізично доступною із відповідним інформаційним забезпеченням;

Вперше сформовано організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою, що представляє собою взаємозалежний вплив факторів, генерування яких включено до функціональних сфер внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств тваринництва, на ключові складові інноваційного розвитку галузі тваринництва, а саме: модернізацію процесів годівлі та умов утримання, вдосконалення технологій доїння, інноваційну ветеринарію і зміну підходів у менеджменті на основі використання можливостей інформаційних технологій та діджиталізації;

Удосконалено концепція управління економічною безпекою аграрних підприємства, яка, на відміну від існуючих, базується на засадах моніторингу економічно безпечних та небезпечних станів, активізації механізмів імплементації інструментарію побудові дворівневої системи управління, яка включає підсистеми ідентифікації станів та реалізації стратегій елімінування загроз, а процес керування загрозами охоплює такі кроки: формулювання мети, визначення загроз, оцінка загроз, розгляд альтернатив і вибір рішення керування загрозами, оцінка та огляд ходу проведення програм дотримання економічної безпеки;

Удосконалено організаційно-економічний механізм оптимізації виробничої структури господарства, що відрізняється включенням визначення оптимального розміру землекористування з метою отримання планових обсягів виробництва з мінімальними витратами, що забезпечує скорочення витрат використанням природно-біологічних властивостей культур на основі використання програм науково обґрунтованих сівозмін, а також раціонального поєднання підгалузей аграрного виробництва в рамках одного господарства, формуючи цілісну структуру взаємодії рослинництва і тваринництва в контексті їх компліментарності та комплексності;

Удосконалено інтегральний підхід до комплексної оцінки соціальної відповідальності суб'єктів органічного аграрного виробництва, який відрізняється включенням коефіцієнтів фінансово-виробничої ефективності, зміни потенціалу соціальної відповідальності та еколого-економічного потенціалу з урахуванням інтересів всіх груп стейкхолдерів та збереження навколишнього середовища;

Удосконалено методичне забезпечення розширеного відтворення галузі тваринництва як базового елементу досягнення продовольчої безпеки, яке, на відміну від поточних, ґрунтується на реалізації трикомпонентної програми, яка включає коригування цінової політики на основі реалізації організаційно-економічного механізму вертикальної інтеграції в ланцюгу «виробництво – заготівля – переробка – торгівля», що реалізує мету пропорційного розподілу доходів між його учасниками та підвищення інвестиційної привабливості галузі; скорочення собівартості продукції за рахунок імплементації інноваційних технологій підвищення продуктивності худоби та поліпшення якості кормів в структуру виробництва; забезпечення доступу до фінансових ресурсів задля подолання домінування морально застарілих технічних засобів

виробництва;

Удосконалено інструментарій маркетингового аналізу, який, на відміну від існуючих, об'єднує такі заходи: вивчення попиту платоспроможних клієнтів; обґрунтування виробничого плану; оцінка поточних ринків збуту; аналіз чинників, що впливають на еластичність попиту; розрахунок ймовірності характеристики продукції як незатребуваної; оцінка конкурентоспроможності запропонованих товарів і послуг; розробка стратегії для стимулювання попиту, що дозволяє обрати найкращу маркетингову стратегія;

Удосконалено методичний підхід до визначення рівня продовольчої безпеки молочного скотарства в Україні, який відрізняється послідовністю його етапів: аналіз рівня відповідності фактичного споживання рекомендованим нормам для населення в динаміці, аналіз структури та динаміки виробництво молока за категоріями господарств, структура виробництва основних груп молочних продуктів у динаміці, аналіз експортного потенціалу молокопродуктового комплексу, аналіз ефективності виробництва та реалізації молока в сільськогосподарських підприємствах, що дозволяє отримати несуперечливу інформацію про стан досліджуваної галузі;

Дістало подальшого розвитку розуміння поняття продовольчої безпеки як стану економічної системи (в цілому та в регіональному розрізі), за якого виробничий сектор забезпечує ринкову пропозицію товарів продовольчої групи у кількості, що дорівнює або вище науково обґрунтованого рівня споживання, приведеного до кількісно визначених параметрів демографічної ситуації в країні, за цінами, які доступні представникам всіх верств населення за умови, коли вартісна оцінка споживчого кошика не перевищує гарантовані державою мінімальні доходи;

Дістали подальшого розвитку передумови розвитку експортного потенціалу та інтеграції українського молокопродуктового сектору в міжнародну економіку, до яких, на відміну від поширених, віднесено: системну ринкову трансформацію; розвиток складових структур молокопродуктового сектора, в тому числі національного молочного скотарства; розвиток внутрішньої торгівлі; реструктуризація економіки; формування відкритої економіки, розвиток не лише зовнішньої торгівлі, а й руху факторів виробництва між країнами;

Дістав подальшого розвитку методичний підхід до активізації інноваційно-технологічних чинників конкурентоспроможності підприємств тваринництва, який, на відміну від існуючих, базується на необхідності вдосконалення структури інституційного середовища шляхом впровадження структурних інституційних змін в розрізі забезпечення належного фінансування структур, які генерують інновації; мінімізацію опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання на стадії комерціалізації інновацій та надання фінансової підтримки інноваторам у галузях, що є стратегічно важливими для продовольчої безпеки; створення дорадчих та консалтингових структур, обслуговуючих кооперативів з метою забезпечення ефективної діяльності виробників у сегменті малого та середнього агробізнесу;

Дістало подальшого розвитку трактування логістики сучасного

підприємства тваринництва як комплексного управління матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками в межах відповідної мета логістичної системи, яка представлена трьома рівнями логістичної агрегації: кооперацією сільськогосподарських підприємств та підприємств матеріально-технічного постачання; дистрибуційних підприємств та підприємств тваринництва; сфери міжорганізаційної кооперації, до якої можна віднести кооперацію виробничих, дистрибуційних підприємств, кооперацію логістичних підприємств або і перших, і других разом, де інтегратором логістичної діяльності виступає інституціональний чинник.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи. Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації теоретико-методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Отримані результати роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної проблеми, розробки інструментарію управління кінноваційним розвитком підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою.

Результати дослідження використовуються у практичній діяльності ТОВ «Крупи України», на базі якого апробовано інструментарій маркетингового аналізу (довідка про впровадження № 25 від 08.04.2021 р.). В ТОВ «УРСК» використано підхід до комплексної оцінки соціальної відповідальності суб'єктів органічного аграрного виробництва (довідка про впровадження № 254 від 24.02.2021 р.). У діяльності Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України використовуються розробки щодо логістичного забезпечення діяльності сучасного підприємства тваринництва (довідка про впровадження № 245 від 04.02.2021 р.). Рекомендації щодо впровадження системи сучасного менеджменту аграрного підприємства та методичного підходу до активізації інноваційно-технологічних чинників конкурентоспроможності підприємств тваринництва прийняті до впровадження та використовуються Департаментом агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 04-10-05-145 від 11.02.2021 р.).

Слід відмітити, що теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи використовувалися в навчальному процесі Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 02-212 від 18.02.2021 р.).

6. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Антощенкової В.В. слід звернути увагу на наступні дискусійні положення, зауваження та побажання :

1. У першому розділі дисертаційної роботи автору доцільно було більше уваги приділити категорії “продовольча безпека” та розглянути її в окремій системі параметрів. Зокрема, у площині реалізації глобальної цілі сталого розвитку №2 “Подолання голоду”. Крім того, визначаючи продовольчу проблему в Україні, як складову глобальної світової проблеми, слід було запропонувати систему показників, що вказують на подібні та відмінні рис цих двох систем.

2. Авторка доволі вільно оперує категоріями “аграрний” та “сільськогосподарський”, надаючи в окремих випадках їм синонімічного значення. Зокрема, це можна простежити на рис.1 автореферату, який має назву “Ідентифікація місця сільськогосподарських товаровиробників в системі управління продовольчою безпекою”. Так в даному випадку, не зрозуміло чи відносить авторка до категорії “сільськогосподарські товаровиробники” усіх суб'єктів аграрного бізнесу чи лише тих, що наведені у верхніх блоках рисунку.

3. У третьому розділі дисертаційної роботи авторка приділяє значну увагу розвитку органічного виробництва, як елементу вирішення продовольчої проблеми. Частково погоджуюсь з цим, необхідно все ж таки уточнити, що продуктивність органічного виробництва є нижчою, а відповідно суб'єктам аграрного бізнесу слід комплексно підходити до організації бізнесу поєднуючи як традиційне так і органічне виробництво. Зокрема, досвід окремих господарств Німеччини свідчить, що таке поєднання було б ефективним у відношенні 30 (органічне) - 70 (традиційне).

4. Аналізуючи потенційні механізми інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва, авторка зосереджується переважно на виробництві молока и м'яса великої рогатої худоби. На нашу думку, доцільно було б більше уваги приділити іншим галузям, зокрема свинарству та птахівництву, потенціал яких, у вирішенні продовольчої проблеми є досить суттєвим.

5. Дискусійним питанням є виділення пріоритетних завдань маркетингової політики аграрних підприємств, серед яких авторка ключову роль відводить логістиці та дистрибуції. Аналіз наукової літератури свідчить про визначальну роль саме цінових чинників в галузі тваринництва.

6. Необхідно звернути увагу на формулювання висновків дисертаційної роботи, які не містять результатів розрахунків та цифрової інформації, незважаючи на широке представлення розрахункових матеріалів у самій роботі.

Зауважимо, що визначені рекомендації та дискусійні положення не зменшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дисертантом дослідження.

7. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України. Дисертаційна робота Антощенкової Віталіни Віталіївни на тему «Інноваційний розвиток підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою: теорія, методологія, практика» подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) є самостійним, логічним, цілісним, завершеним науковим дослідженням у межах поставлених завдань. Представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням наукової проблеми, що виявляється у обґрунтуванні та розробці теоретичних засад, методологічного забезпечення, рекомендацій щодо розробки інструментарію управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в системі інноваційно- інвестиційного розвитку.

Логіко-структурна побудова дисертації демонструє володіння автором методологією економічного дослідження, забезпечує доступність сприйняття викладеного матеріалу. Наукові результати дисертаційного дослідження доповідались на науково-практичних конференціях, опубліковані у наукових фахових виданнях та у наукових періодичних виданнях інших держав з тематики дисертаційного дослідження. Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень («вперше», «набули подальшого розвитку», «удосконалено») визначено коректно. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) і профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.859.01 в Сумському національному аграрному університеті.

Дисертаційна робота та автореферат Антощенкової В.В.. відповідають вимогам п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор, Антощенкова Віталіна Віталіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу,
підприємництва і торгівлі
Одеської національної академії
харчових технологій

Володимир ЛАГОДИЄНКО

